

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ ҒЫЛЫМ ЖӘНЕ ЖОҒАРЫ БІЛІМ МИНИСТРЛІГІ

«Л.Н. ГУМИЛЕВ АТЫНДАҒЫ ЕУРАЗИЯ ҰЛТТЫҚ УНИВЕРСИТЕТІ» КЕАҚ

**Студенттер мен жас ғалымдардың
«ҒҮЛЫМ ЖАҢЕ БІЛІМ - 2025»
XIX Халықаралық ғылыми конференциясының
БАЯНДАМАЛАР ЖИНАҒЫ**

**СБОРНИК МАТЕРИАЛОВ
XX Международной научной конференции
студентов и молодых ученых
«ҒҮЛЫМ ЖАҢЕ БІЛІМ - 2025»**

**PROCEEDINGS
of the XX International Scientific Conference
for students and young scholars
«ҒҮЛЫМ ЖАҢЕ БІЛІМ - 2025»**

**2025
Астана**

УДК 001(06)
ББК 72я631
F96

**«GYLYM JÁNE BILIM – 2025» студенттер мен жас ғалымдардың
XX Халықаралық ғылыми конференциясы = XX Международная
научная конференция студентов и молодых ученых «GYLYM JÁNE
BILIM – 2025» = The XX International Scientific Conference for
students and young scholars «GYLYM JÁNE BILIM – 2025». – Астана:
– 3813 б. - қазақша, орысша, ағылшынша.**

ISBN 978-601-08-5373-7

**Жинаққа студенттердің, магистранттардың, докторанттардың және жас
ғалымдардың жаратылыстану-техникалық және гуманитарлық ғылымдардың өзекті
мәселелері бойынша баяндамалары енгізілген.**

**The proceedings are the papers of students, undergraduates, doctoral students and young
researchers on topical issues of natural and technical sciences and humanities. В сборник
вошли доклады студентов, магистрантов, докторантов и молодых ученых по
актуальным вопросам естественно-технических и гуманитарных наук.**

УДК 001(06)
ББК 72я431
F96

ISBN 978-601-08-5373-7

Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия
ұлттық университеті, 2025

322.	Рамазанова Ж, Нұрлан А, Жайсанбаева А. «Бұлтты технологияларды пайдалану кезіндегі тәуекелдер мен қауіпсіздік шараларын зерттеу»	1430
323.	Сахатбекқызы Т., Бахтиярқызы Т.А. «IoT құрылғыларының желідегі қауіпсіздігін қалай қамтамасыз етуге болады: стратегиялар және packet tracer көмегімен модельдеу»	1434
324.	Серғазы М. «Повышение производительности разработчиков с помощью интегрированных искусственных интеллектов и соображения кибербезопасности»	1440
325.	Султанов А.М. «Стеганография в кибербезопасности казахстана»	1443
326.	Танатаров Е., Іргебай С., Султанов А. «WI-FI желісінде шақырылмаған қонақтарды автоматты түрде анықтау жүйесі»	1447
327.	Таубай М.Е. Раматуллаев Ә.А. «Фишинг: желідегі beef әдісі арқылы алдау және одан сақтану»	1452

СЕКЦИЯ 3 ЕСТЕСТВЕННЫЕ НАУКИ

		ПОДСЕКЦИЯ 3.1 АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ СОВРЕМЕННОЙ БИОЛОГИИ	
328.	Акимкара А.Б.	Гербарийдің ботаникалық зерттеулерде қолданылуы және гербарий қорындағы кеппе шөптің қалыптасу ерекшеліктері	1457
329.	Ақылбек А.	Астана қаласындағы ботаникалық бағының ландшафттағы <i>geranium sanguineum</i> биологиялық ерекшеліктеріне сипаттама беру	1459
330.	Әділхан Ж.	Мобильді байланыс пен қолданбалардың адамның мінез-құлқына әсерін анықтау	1463
331.	Базарбаева Қ.	Жасөспірімдерде девиантты мінез-құлықтың даму қаупі	1467
332.	Байдосова А.Б.	Методика использования игровых технологий на уроках биологии	1471
333.	Байдосова А.Б.	Актуальные проблемы современной биологии с использованием игровых технологий в образовании	1474
334.	Ғазизова Ә.	Сәулеленген егеуқұйрықтардың бүйректеріндегі морфофункционалдық өзгерістерді салыстырмалы бағалау	1477
335.	Еркін З.Б.	Биология сабақтарында оқушылардың сыни ойлау қабілетін жетілдіруде блум таксономиясын пайдалану	1482
336.	Жанабергенова	Кенеттен жүрек өлімі: генетикалық аспектілері	1486

	А.Ә.	және алдын алу шаралары	
337.	Жанакулова Н.А.	Өсімдіктердің әртүрлі орта жағдайларына байланысты экологиялық топтарға бөлінуі	1491
338.	Жумагалиева Н.Б.	Ақмола облысы көлдері балықтарының салыстырмалы морфологиялық талдауы	1494
339.	Жұмахан Г.Ж.	Егеуқұйрықтардағы радиацияға жауап ретінде митохондриялық ақуыздардың өзгеруін зерттеу	1497
340.	Ибрагимова М.А.	Mir-29a-3p в качестве перспективного неинвазивного биомаркера радиационного поражения	1501
341.	Калапбергенова Д.Б.	Биология студенттеріне жоғарғы математиканы оқытудың ерекшеліктері	1506
342.	Калиева А.Б.	Жатақханада тұратын бірінші курс студенттерінің психикалық денсаулығын зерттеу	1509
343.	Куанышев С.Н.	Солтүстік қазақстан облысыны (Уәлиханов ауданы) өсімдік жамылғысының ерекшеліктері	1513
344.	Кутинбаева С.Б.	Орта мектеп оқушыларының биология сабақтарында инновациялық технологияларды пайдаланудың ерекшеліктерін зерттеу	1516
345.	Кушурова А.А.	Сравнение психофизиологических особенностей развития учащихся частной и общеобразовательной школы	1520
346.	Қанибайқызы Е.	Агробион препаратының жаздық бидай өсімдігінің өсуі мен дамуына әсері	1524
347.	Қойлыбай А.С.	Ақмола облысындағы далалық сәлбенді (<i>salvia stepposa</i>) мәдениеттендіру жағдайында өсіп - даму ерекшеліктерін зерттеу	1527
348.	Минуар С.М.	Жамбыл облысы перспективті құрамында эфир майы бар дәрілік өсімдіктер <i>tanacetum vulgare</i> және <i>achilleamille folium</i> дамуының биологиялық ерекшеліктері	1530
349.	Молдабаева Т.Е.	Vinom school мектептерінің биология сабақтарында upgrade технологияларын пайдалану тиімділігін зерттеу	1533
350.	Мұратқызы С.	Жамбыл облысының ландшафтарындағы қалампырлар (<i>caryophylloideae juss</i>) тұқымдасының өсуіне диатомиттің әсерін зерттеу	1537
351.	Мырзагелді Е.Қ.	Мектеп оқушыларының морфологиялық және психофизиологиялық ерекшеліктеріне білім беру мамандығының әсері	1540
352.	Назым Ә.Ж.	Актуальные проблемы лабораторных и практических работ по биологии в школах республики казахстан	1543
353.	Ниетуллаева А.А.	Биология сабақтарында STEM технологиясын қолданудың маңызы	1546
354.	Сальменова А.А.	Қоршаған ортаға бейімделуіне байланысты <i>fragaria vesca</i> l. анатомиялық ерекшеліктері	1551
355.	Сейпулла А.С.	Современные подходы к стимулированию хондрогенеза	1556
356.	Соломко Л.Р.	Митохондриальная дисфункция как молекулярная основа клеточного старения	1560

357.	Стамқұлова Б.А.	Көкшетау қаласы урбанофлорасының таксономиялық анализі	1565
358.	Султан А.А.	Әртүрлі спорт түрлерімен айналысатын студенттердің физикалық даму көрсеткіштерін зерттеу	1569
359.	Товкумова А.С.	Бронх демікпесі және созылмалы обструктивті өкпе ауруы айқас синдромы кезіндегі иммуноглобулин е деңгейін зерттеу	1573
360.	Тоқтасын Н.М.	Биология сабағында танымдық қызығушылықты белсендірудің жолы ретінде виртуалды зертханаларды пайдаланудың тиімділігі	1577
361.	Хажайхан А.	Экологиялық және климаттық факторлар контекстінде ақмола облысы фитомасса қорлары мен өнімділігінің өзгеруі	1581
362.	Хусаинов А.Т., Адырбек Ә.С., Дурмекбаева Ш.Н.	Гуминдік препараттардың жаздық бидай тұқымдарындағы физиологиялық-биохимиялық процестерге және морфологиялық өзгерістерге әсері	1584
363.	Nursagat A.	Cognitive and physiological foundations of visual perception: the role of infographics in education	1587
364.		ПОДСЕКЦИЯ 3.2 СОВРЕМЕННЫЕ ВОПРОСЫ БИОТЕХНОЛОГИИ И БИОМЕДИЦИНЫ	
365.	Арғынғазина А. Б., Картаева А. Б.	Балықтарды өсіру кезіндегі судың физика-химиялық құрамын салыстырмалы талдау	1592
366.	Бекболат Б., Самат А. Т., Слепкова Н. Н., Курманбаева А. Б.	Аудандастырылған арпа сорттарына сипаттама	1595
367.	Берікова М.С., Тулегенова Ж.А.	Алма ағашының цитоспороз ауруын анықтау	1598
368.	Билялов Ә. Р.	Особенности подготовки различных органов <i>Clarias gariepinus</i> для оценки содержания МО-ферментов	1601
369.	Дробова В. А.	Сравнительный анализ использования пероксида кальция и дубильной кислоты для улучшения выхода выклева жаброного рачка <i>Artemia parthenogenetica</i>	1604
370.	Ергазы Б.	Антагонистическая активность штаммов <i>Bifidobacterium bifidum</i> , выделенных из фекалий семидневного младенца, в отношении <i>Staphylococcus aureus</i>	1608
371.	Ерлан Қ.Е., Тауекел Ж.К.	Балықтардың әртүрлі қоректендіру жағдайларындағы өсу параметрлерін бақылау	1611
372.	Жұмабек А.Б., Базарбаева К. Ж., Акбасова А. Ж.	Отандық бидайдың өсуіне салицил қышқылы мен топырақтағы молибденнің әсерін зерттеу	1615
373.	Камали А. С.	Жарма негізіндегі таңғы құрғақ асты өндіру	1619

		технологиясында қолдануға арналған пробиотикалық қасиетке ие микроағзаларды зерттеу	
374.	Қамиден А.А., Молдабай М.Ж.	Изучение состава активного ила в биологической очистке сточных вод	1622
375.	Калиева А. Б.	Солодка как источник фармакологически активных соединений: традиционные и биотехнологические подходы	1625
376.	Құдайбергенова Н.Қ.	Физиологические функции кремния в диатомите и особенности его взаимодействия вместе с кормами рыб	1628
377.	Машан З., Жарылқап А.	Құлаққаптың адам денсаулығына әсері	1630
378.	Маликова А. Ж., Бейсенбаев Р. А.	Изучение влияния гипоксических условий воды на содержание МО-ферментов в различных органах рыб	1634
379.	Мұрат Қ.С.	Тилапияны тиімді азықтандыру стратегиясының негізі	1637
380.	Нургазиева Ж.Н., Тулегенова Ж.А.	Пробиотикалық микроорганизмдер көмегімен ешкі сүті мен сиыр сүтінің комбинациясынан био-йогурт жасау және оның тағамдық құндылығын анықтау	1640
381.	Нұрбекова А.А, Қалауиева Н.Қ.	Роль хелатных комплексов микроэлементов в составе диатомита в повышении питательной ценности мяса рыб	1645
382.	Сағидолдина Н. К., Базарбаева Қ. Ж., Акбасова А. Ж.	Гидропоникалық жағдайда бидай мен арпаның өсуіне ауыр металдардың әсерін зерттеу	1648
383.	Сағидолда Н. Е.	Балық шаруашылығы өнімдерінің сапасына қоректендіру ерекшеліктерінің әсері	1652
384.	Сағынбаева Д. А.	Современные вызовы и перспективы биотехнологии и биомедицины: от генного редактирования до персонализированной медицины	1655
385.	Тәжібай Д. Б., Талгатбекова Д. С.	Балықтарды әртүрлі жағдайларда өсіру кезіндегі азотты қосылыстардың құрамын салыстырмалы талдау	1657
386.	Уалихан А. С., Тулегенова Ж.А.	Әр түрлі сүттерден зең саңырауқұлағы көмегімен ірімшік технологиясын жасау және салыстырмалы зерттеу	1662
387.	Узбеков А.Б., Масалимов Ж. К.	Связь между антиоксидантной активностью и пигментным составом микрорезелени бобовых культур, выращенных гидропонным способом.	1667
388.	Alpamys A., Aldibay S.	Genetically engineered modified microorganisms in the food industry	1670
389.	Dairov A.K.	Efficacy of preconditioned human umbilical cord blood mesenchymal stem cells in a mouse model of psoriasis	1674
390.	Meshtayev D.T.	Variant calling of <i>M. tuberculosis</i> samples	1679

391.		ПОДСЕКЦИЯ 3.3 АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ ОХРАНЫ ОКРУЖАЮЩЕЙ СРЕДЫ	
392.	Анатолий Р.Қ.	Жайық өзені жайылмасындағы <i>Populus l.</i> туысына биоморфологиялық талдау және сыртқы әсер етуші факторлар	1683
393.	Ашиков М.М.	Анализ пространственного распределения гидрохимических классов качества поверхностных вод в Казахстане с 2019 по 2023 год	1686
394.	Ашиков М.М.	Расчет индекса загрязнения р. Сырдария на территории республики Казахстан с 2019 по 2023 год	1689
395.	Байдаулетов Д.С.	Оптимизация и моделирование выбора деревьев для высадки в северных регионах республики Казахстан с целью достижения углеродной нейтральности	1692
396.	Беляева Д.А.	Возможности применения в бальнеологических целях сточных вод доменного цеха	1695
397.	Болат А.Б.	Каркаралы ұлттық табиғи паркіндегі беталыс көлінің су құстарының алуан түрлілігі	1698
398.	Елепберген М.Е.	Влияние энергоэффективности зданий на рост плесени и микроклимат помещений	1703
399.	Жалгасбаев К.Ж.	Өнеркәсіптік суларды тазарту жолдары	1708
400.	Жиналинова А.С.	Современные подходы к изучению, классификации и применению сапропеля: обзор отечественных и зарубежных исследований	1710
401.	Жұмабекова М.М.	Астана қаласында қатты тұрмыстық қалдықтардың жинақталуы және оны залалсыздандырудың барысы	1713
402.	Калиев Н.С.	Определение ПДВ газов для снижения воздействия на окружающую среду на примере ТОО ГРЭС "Kazakhmys energy"	1718
403.	Марчук Е.В.	Сравнительный анализ накопления тяжелых металлов в различных почвенных горизонтах агроэкосистем с. Егиндыколь, Акмолинской области	1721
404.	Нургожина А.Е.	Сценарная оценка потенциала сокращения выбросов парниковых газов в регионах Казахстана	1724
405.	Пак А.Е.	Сравнительный анализ методов экологического обучения учащихся младших классов	1729
406.	Пак А.Е., Калиева Г.Т.	Фиторемедиация как способ очистки почвы в районах теплоэлектростанций: сравнительный анализ растений-гипераккумуляторов	1734
407.	Хабдразаков А.К., Ислямов Э.Н.	Влияние Tiktok-видео на экологическое обучение: перспективы микрообучения	1739
408.	Daribayev A.Zh.	Melafen: innovative plant growth regulator	1744
409.	Ibrayeva A.	Phytoremediators as a basis for the production of fuel	1746

		pellets: ecological and technological aspects	
410.	Mirzabekova M.Zh.	Bioecological features of representatives of the nightshade family (<i>Solanaceae</i> Juss.)	1749
411.	Yelesizova A.B.	Issues of ecological stability of natural pastures	1753
412.		ПОДСЕКЦИЯ 3.4 АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ НАУКИ О ЗЕМЛЕ	
413.	Абдрашова Т. А.	Астана агломерациясының жасыл белдеуін зерттеудің теориялық негіздемесі	1756
414.	Адирбай С., Аябекова М.	Маңғыстау облысы геожүйелерінің құрылымдық ерекшеліктері	1759
415.	Алдашова А. Ж.	Шідерті өзен алабы геожүйесінің құрылымдық ерекшеліктері	1763
416.	Аманжолова А. Б.	Солтүстік Қазақстан облысының тамақ өнеркәсібінің даму жағдайы	1767
417.	Ахметбекова Г. С.	Теоретические основы районирования территорий туристических зон	1772
418.	Аябекова М., Адирбай С.	Қызылорда қаласындағы атмосфералық ауасының ластануы	1779
419.	Әмірханова Ж. А.	Арал ауданының әлеуметтік-экономикалық даму перспективаларын бағалау	1783
420.	Болатбекқызы Ж.	Абай облысының қазіргі заманғы демографиялық мәселелері	1788
421.	Дабылбаева А.	2018-2024 жылдар аралығындағы Ақтөбе қаласының жерді пайдалану өзгерістерінің динамикасы	1792
422.	Даметова Г. Н.	Терісаққан өзені алабындағы NDVI негізінде С-факторды анықтау	1798
423.	Дастанбекова Ж. Р.	Талдықорған қаласының қазіргі экономикалық-географиялық әлеуеті	1803
424.	Елшатқызы Н.	Табиғатты қорғау әрекеттерін реттеу үшін қашықтықтан зондтауды қолданудың артықшылықтары	1808
425.	Ералы А. А.	Шығыс Қазақстан облысының ауылшаруашылық алқаптарын ГАЗ технологиясы арқылы анықтау	1813
426.	Есмуханова М. Т.	Оценка антропогенной нагрузки на геосистемы Карагандинской области	1816
427.	Кудайбергенова А. Р.	Геоэкологическая оценка деградации почв и агроландшафтов Северо-Казахстанской области: диагностика, мониторинг и пути устойчивого восстановления	1819
428.	Қуаныш А. Р.	Ақтөбе облысының табиғи-ресурстық әлеуетін бағалау	1824
429.	Қуанышбек А., Мукатов Д.	Қазақстанның бірыңғай уақыт белдеуіне ауысуы. Әлеуметтік, экономикалық және медициналық аспектілер	1828
430.	Құттымұратова А. Қ.	RUSLE теңдеуі негізінде Аса өзені алабында С факторын анықтау	1832
431.	Матаева А. Т.	Жамбыл облысының ерекше қорғалатын аумақтарындағы экологиялық туризм	1836

432.	Мокиенко А. В.	Исследование особенности синантропной флоры районов города Астаны	1840
433.	Муратова А. Б.	Қаратал өзені алабы геожүйесінің құрылымдық ерекшеліктері	1844
434.	Мустозяпова Н. И.	Влияние разработки Экибастузкого угольного бассейна на ландшафт и экологическое состояние региона	1848
435.	Мухамеджанов М. Е.	Қостанай қаласының ландшафттарына су тасқының әсері	1856
436.	Мұрат А. М.	SAVI индексі негізінде Зеренді ауданының өсімдік жамылғысын зерттеу	1863
437.	Мұратбек А. Е.	Алматы қаласының қызмет көрсету саласының географиясы	1869
438.	Омаров М. К.	Павлодар облысының аумағында өрттердің таралу ерекшеліктері	1874
439.	Орынбасар Р. А.	Жамбыл облысы халқының қазіргі жағдайдағы көші-қон үдерістері	1877
440.	Оспан Н. М.	Солтүстік Қазақстандағы орман алқаптарының табиғи таралуы және олардың қазіргі кездегі жағдайы	1881
441.	Рахманова А. Ә.	Қазіргі кезеңде Ақтөбе облысының кешенді демографиялық типологиясы	1885
442.	Сағынғали С. А.	Алматы облысындағы өнеркәсіптің басымдылық салаларының қазіргі жағдайы мен болашағы	1890
443.	Саметханова А. Т.	Шығыс Қазақстан облысы көлдер геожүйесінің құрылымдық ерекшеліктері	1895
444.	Сәулет Е.	Шығыс Қазақстан облысы геожүйелеріне антропогендік жүктемені бағалау	1899
445.	Темірханова Н. Ә.	Денсаулық сақтауға бағытталған урбозкожүйелік қызметтердің әлемдік тәжірибелерінің географиялық ерекшеліктері	1904
446.	Токбаева А. Е.	Қазақстанның дала зонасының ерекше қорғалатын табиғи аумақтарының биоәртүрлілігін кеңістік талдау.	1909
447.	Төлегенова Т. Қ.	Ойыл өзені алабы геожүйесінің физикалық-географиялық ерекшеліктері	1914
448.	Төлеуова Р. Қ.	Маңғыстау мен Үстірттің киелі үңгір атауларын зерттеу және қалпына келтірудің географиялық мәселелері	1918
449.	Тілеухан Д. Ғ.	Дала экожүйелеріндегі биоалуантүрлілікті мониторингілеуде жасанды интеллектті қолдану: орнықты даму перспективалары	1923
450.	Тілеухан Д. Ғ.	Жасанды интеллектті қолдану арқылы Қазақстандағы шөлейттену процесін бақылау	1929
451.	Ұзақбаев Б. А.	Қызылорда облысы өнеркәсіптік кешенінің даму географиясы	1936
452.	Черепанова Ю. В.	Региональные исследования накопления углерода в лесных экосистемах на примере Алтайского края	1939
453.	Shukirkhan A., Orynassarova G.	Research of geoecosystems of the geomorphological structure of the Chingirlau district of the West Kazakhstan region	1943

454.		ПОДСЕКЦИЯ 3.5 МЕТОДЫ И МЕТОДИКА ПРЕПОДАВАНИЯ ГЕОГРАФИИ	
455.	Азимбай Н.С.	Мектеп географиясын оқытуда геоақпараттық технологияларды қолдану арқылы зерттеушілік құзіреттілікті қалыптастыру	1949
456.	Айтқұл А. Ж.	Мектеп географиясын оқытуға арналған гаж бағдарламалары: салыстырмалы талдау және мүмкіндіктері	1952
457.	Баймухамедова А.Ж.	10 сынып география пәні бойынша «Астана қаласының экологиялық мәселелері» атты факультативтік курс бағдарламасының маңыздылығы	1957
458.	Балпекова Д.А.	География пәні бойынша факультативтік курстардың маңыздылығы	1961
459.	Беспалинов Н.М.	SMART-технологияларын 10-11 сыныптарда географияны оқытуда кіріктіру	1966
460.	Бигалим С.	География сабақтарында белсенді оқыту әдістерін қолдану арқылы оқушылардың құзыреттілік қабілеттерін арттыру	1971
461.	Джумабаева С.Е.	Заманауи картографиялық әдістер	1975
462.	Жамбул Г.Б.	Использование ролевых игр на уроках географии	1979
463.	Жумабаев Д.С.	География сабағында экологиялық тәрбие беру әдістемесі	1983
464.	Карпета В.Г., Маклюк Р.Р., Молдыбаев С.З., Уразбаева Р.С.	Реализация школьного проекта «Изучаем географию Казахстана».	1986
465.	Қасым Е.Ж.	Мектеп оқушыларының табиғат қорғау құзыреттілігін қалыптастыру жолдары	1990
466.	Құнаш А.А.	Мектеп географиясында оқушылардың мәдени-географиялық құзыреттілігін қалыптастырудың теориялық-әдіснамалық негіздері	1994
467.	Мененбай А.Н.	«Қазақстан географиясы сабақтарында білім алушыларға экологиялық білім берудің теориялық негіздері»	1999
468.	Набидоллаева А.А.	География сабақтарында оқушылардың оқу-танымдық белсенділігін арттыру формалары мен технологиялары	2003
469.	Накыпова Ә.Қ.	География пәні сабақтарында оқушылардың шығармашылық қабілетін дамыту	2008
470.	Сәндібай Н.А.	Изучение геополитических проблем центральной азии в школьной географии	2011
471.	Солтанғазина А.С.	География сабақтарында экологиялық білім қалыптастырудың маңыздылығы	2015
472.	Таған Ә.С.	Түркістан облысының ауыл шаруашылығы географиясы» атты факультативтік курс бағдарламасының маңыздылығы	2022
473.	Тілеужан Б.Н.	Географияны оқытуда заманауи сандық әдістер мен интерактивті технологияларды қолдану	2026

474.	Ширенова Ж.С.	Өлкетану қағидаты негізінде 7 сынып географиясын оқытуға қатысты тәжірибелік-эксперименттік жұмыстың нәтижесі	2031
475.		ПОДСЕКЦИЯ 3.6 АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ СОВРЕМЕННОЙ ГИДРОЛОГИИ	
476.	Айтенова Ә.Н.	Водный кризис в засушливых регионах Казахстана: последствия и пути решения	2036
477.	Алдинов Р.Б.	Наводнения в Казахстане: причины, последствия и методы борьбы	2040
478.	Габдулла Н.М.	Arcgis бағдарламасында гидрографиялық желіні құру әдістері	2043
479.	Дәулеткелді А.С.	Дефицит пресной воды в казахстане	2048
480.	Дүйсен А.Е.	Подземные воды и их распределение по регионам Казахстана	2051
481.	Жаманқұл А.М.	Новые экологические конструкции гидротехнических сооружений	2053
482.	Құрманғалиева А.Қ.	Каспий теңізінің солтүстік-шығыс бөлігіндегі желкөтерме және желшегерме құбылыстарын модельдеу	2057
483.	Кулатаева К.Д.	Оценка влияния антропогенных факторов на озеро Балкаш	2060
484.	Ноғайбек А.	Қазақстандағы су тасқыны мен су тасуын болжау жүйелеріндегі гаж технологиялары	2065
485.	Өтегенұлы А.	Физико-химическое исследование процессов солеобразования воды озера балкаш и влияние на него реки иле	2070
486.	Рымбаева Р.Б.	Современное экологическое состояние озера Балкаш	2075
487.	Ташева Е.А.	Применение нейросетевой модели lstm для прогнозирования стока реки Сырдарья в южных регионах Казахстана	2079
488.	Таурбаева Н.К.	Моделирование изменений стока реки Ертис в условиях маловодных лет	2081
489.	Тлеуғабыл Ж.А.	Применение искусственного интеллекта в прогнозировании паводков	2087
490.	Толыбаева Д.Б.	Моделирование речного стока с использованием модели hbv: прогнозирование и валидация	2089
491.	Торбаева А.У.	«Иртыш – трансграничная водная артерия: вызовы, перспективы и управление ресурсами»	2092
492.	Baizhigit T.Y.	Mapping Tien Shan Glaciers and Their Impact on the Ile River	2095
493.	Otegenuly A.	River basin mapping methods and identification of river basin sections in the arc gis programme	2099
494.	Satbekova A.B.	The use of gis technologies for flood risk analysis and modeling in Kazakhstan	2105
495.	Satbekova A.B.	Hydrological analysis and water balance of the Kalzhyr river basin	2108
496.	Tolybayeva D.B.	Modeling of river flow formation processes	2111

497.	Тоханбайева С.Т.	Microplastic – a macroproblem of the world ocean	2113
498.		ПОДСЕКЦИЯ 3.7 АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ ХИМИЧЕСКОЙ НАУКИ	
499.	Адылканова А.А.	Мұнай-су жүйесін бөлуге арналған PMS-BC-қапталған меламинады спонж негізіндегі сорбент	2117
500.	Айтбайұлы Н.	Химия сабақтарында кәсіби бағдарлауды қалыптастыру	2119
501.	Асан Н.Ә.	STEM – білім беру аясында ұлттық педагогика элементтерін қолдану	2123
502.	Әзілхан Т.Ә.	Заманауи мектепте химияны оқытудың экологиялық аспектілері	2128
503.	Бахытжанова Ж.Б.	Жұқа пленкалы литий-ионды аккумуляторларға арналған SnO ₂ анодты материалды синтездеу және электрохимиялық қасиеттерін зерттеу	2131
504.	Бекмаханова А.С.	LATP қатты электролитін синтездеу және электрохимиялық қасиеттерін зерттеу	2135
505.	Биктасова А.С.	Минералды сорбенттердегі диспрозий иондарының адсорбциялық процестерін зерттеудегі кинетикалық модельдерді талдау	2140
506.	Болатбек М.	Биологиялық ыдырайтын полимерлердің синтезі мен экологиялық және өнеркәсіптік маңыздылығы	2143
507.	Бөкенова А.Б.	Мыс қорытпалы катализаторымен антрахинонды гидрлеу процесін зерттеу	2149
508.	Ғұбайдолла З.Қ.	Химия сабағында оқушылардың белсенділігін арттырудағы модульдік оқытудың рөлі	2154
509.	Еримбет Б.Д.	Химияны оқытудағы инновациялық әдістердің білім алушылардың оқу жетістіктеріне ықпалы	2157
510.	Жетенова М.С., Дәуметова С.Т.	Биоорганоминеральные пестициды: разработка и исследование их свойств	2161
511.	Жұмағұл А.А.	Куркуминнің флуоресценттік қасиеттері: еріткіштің спектрлік сипаттамаларға әсері	2164
512.	Кароматов С.А., Ганиев Б.Ш.	Потенциальная биологическая активность оснований Шиффа, основанных на бензалацетоне и бензалацетофеноне	2169
513.	Қалау А.Қ.	Химия сабағында білім алушылардың функционалдық сауаттылығын дамытудағы контекстік тапсырмалардың рөлі	2171
514.	Қожамұратова Ұ.М.	Өңдеу нәтижесінде алынған көміртекті адсорбенттердің физико-химиялық негіздерін зерттеу	2176
515.	Қойшыбайқызы Т.	ZnO@PC және Cu/ZnO@PC композициялық трек мембраналарын норфлоксацинді жою үшін синтездеу	2179
516.	Молдалиева А.	Квантово-химическое исследование производных бензимидазола	2183
517.	Муканов М.К.	Определение массовой доли подвижных соединений фосфора в почве по методу Мачигина с использованием автоматического анализатора сегментированного потока SKALAR SAN++	2186

518.	Мұрат М.Ж.	Координациялық қосылыстар химиясы бойынша зертханалық курсты әдістемелік қамтамасыз етудегі онлайн материалдардың рөлі	2188
519.	Нұралина А.Ж.	Химия сабағында білім алушылардың функционалдық сауаттылығын қалыптастыру	2192
520.	Пармантай Қ.Е.	Химияны оқу барысында оқушылардың өзіндік іс-әрекетін олардың интеллектуалдық дамуының құралы ретінде ұйымдастыру	2197
521.	Пердеханова А.А.	Дәрілік өсімдіктерді зерттеу барысында студенттердің зерттеушілік құзыреттілігін қалыптастыру	2202
522.	Сарсенғалиева А. Н.	Актуальные проблемы в химическом образовании для инженерных специальностей и предлагаемые решения	2206
523.	Серікбай А.М.	Мектеп оқушыларының химияға қызығушылығын қалыптастырудың тиімді жолдары	2209
524.	Сыздық А.Ф.	Полимерлер мен ауыр мұнай қалдықтарын қолданып, битумның қасиеттерін жақсарту	2213
525.	Ташманова Ж.А.	Химияны оқытуда STEM технологиясын пайдалану	2217
526.	Тобжанова А.Р.	Мыс(II) галогенидтері – ацетамид – қышқыл жүйесі негізінде координациялық қосылыстар: синтездеу және физика-химиялық қасиеттерін зерттеу	2222
527.	Тұрсынәлі Қ.	Қазіргі мектепте «Жаңа заттар мен материалдарды өндіру» элективті курсын оқыту: тәжірибе және нәтижелер	2227
528.	Хамит А.Ж.	PASS ONLINE пайдалана отырып N-бензоилпиперидин туындыларының биологиялық белсенділігін болжау	2232
529.	Шаихова Ж.Е., Калимолдина Л.М.	Целлюлозалық сорбенттер арқылы шарап материалдарын сорбциялық тазартуды зерттеу	2237
530.	Шатлыкова А.Т.	WOLFRAM ALPHA жасанды интеллект құралын химияны оқыту процесінде қолдану мүмкіндіктері	2241
531.	Adil K.Y.	Using the getcourse online platform for the unified national test in chemistry	2245
532.	Bazhikova Z.	Research of biologically active compounds from plants of the genus ACHILLEA L.	2249

СЕКЦИЯ 4.

МАТЕМАТИКА, МЕХАНИКА И МАТЕМАТИЧЕСКОЕ МОДЕЛИРОВАНИЕ

ПОДСЕКЦИЯ 4.1 МАТЕМАТИКА

ДЕНСАУЛЫҚ САҚТАУҒА БАҒЫТТАЛҒАН УРБОЭКОЖҮЙЕЛІК ҚЫЗМЕТТЕРДІҢ ӘЛЕМДІК ТӘЖІРИБЕЛЕРІНІҢ ГЕОГРАФИЯЛЫҚ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ

Темірханова Нұржамал Әділханқызы
temirkhanovanur@gmail.com

Л.Н. Гумилев атындағы ЕҰУ, Жаратылыстану ғылымдары факультеті,
Физикалық және экономикалық география кафедрасының 1 курс магистранты,
Астана, Қазақстан
Ғылыми жетекшісі: Сагинов Қ.М.

Аннотация: Мақалада қазіргі таңдағы географияның маңызды салаларының бірі, қала халқының өсуі мен инфрақұрылымның дамуы негізінде үлкен рөл атқаратын урбанизация саласының даму қарқындылығы мен өзектілігі баяндалады. Урбанистикадан шығатын өзекті мәселелердің біріне айналған сала урбоэкожүйе болып табылады. тұрғындардың денсаулық жағдайларына урбоэкожүйелік қызметтерді бағалауға және олардың қала тұрғындарының өмір сүру орталарындағы байланысы мен маңыздылығына негізделген.

Сонымен қатар денсаулық сақтауға бағытталған урбоэкожүйелік қызметтердің әлемдік тәжірибелерінің географиялық ерекшеліктері қарастырылады. Урбоэкожүйелік қызметтер – қала экожүйелерінің адам денсаулығы мен өмір сүру сапасын жақсартуға бағытталған экологиялық және әлеуметтік қызметтері. Зерттеу барысында әртүрлі елдердегі жасыл инфрақұрылым, экологиялық таза қоғамдық көлік, урбанистикалық жоспарлау және ауа сапасын бақылау бойынша жүзеге асырылған жобалар сарапталды.

Зерттеу барысында, Токио, Сингапур, Нью-Йорк сияқты ірі мегаполистердің тұрақты дамуға бағытталған урбанистикалық шешімдері талданып, олардың Астана қаласындағы экологиялық бастамалармен ұқсастықтары мен айырмашылықтары қарастырылады. Аталған қалаларда жасыл инфрақұрылым, қалдықтарды қайта өңдеу, көлік жүйесін экологиялық бейімдеу бойынша инновациялық тәсілдер кеңінен қолданылуда.

Кілт сөздер: Урбанизация, тұрақты даму, урбанистика, урбоэкожүйе, мегополис, урбоэкожүйелік қызметтер, Астана қаласы, инфрақұрылым, денсаулық сақтау.

Адам өзінің өмірін жақсартуға, жайлы орта ретінде жасанды ортаны жасайды. Бірақ бұл табиғи ортадан бөлініп, табиғи экожүйелердің бұзылуына әкелетінін аңғармай жатады. Урбанистика бұл – қала ортасының дамуына, қалалық тіршілікке кешенді талдау жасап, оның компоненттерінің дамуына әрекет етеді. Қаланы зерттеудің басты кілті қаланың тұрақты дамуы. Тұрақты даму – адам қажеттіліктерін ескере отырып, халықтың өмір сүретін ортасын жақсарту мәселесін негізге алады. 1987 жылы БҰҰ үшін жасалған баяндамадан кейін «Тұрақты даму» термині кең белең алды. Дүние жүзінде қаланың тұрақты дамуының тұрақтылық көрсеткіштерінің жүйелері кеңінен қолданылады. Жүйе маңызды экономикалық, әлеуметтік және экологиялық қалалық басымдықтарды көрсететін көптеген көрсеткіштерді біріктіреді [1].

Урбанизация деңгейінің артуы қала маңындағы экономикалық әрі экологиялық ахуалдарға әсер етуші күш болып табылады. Жалпы, урбанизация - халық динамикасы мен қоныстану жүйесінің маңызды факторы. Қаланың қоныстандыру жүйесіндегі орны негізінен оның тұрғындарының санымен анықталады, бұл сонымен қатар маңызды экономикалық көрсеткіш болып табылады.

Қазіргі уақытта урбоэкожүйелер ғаламшардағы маңызды антропогендік жүйелер болып табылады. Себебі, ХХІ ғасыр тек технология мен инновацияның даму заманы ғана емес, антропогендік көрсеткіштердің өсу нәтижесінде геоэкологиялық жағдайлардың кең таралу қарқындылығымен де түсіндіріледі. Қазіргі заманауи өркениеттің дамуының басты ерекшелігі

– қала халқы санының өсуі, ірі өнеркәсіптік қалалардың пайда болуы урбанизациямен тікелей байланыстырылады.

Урбоэкожүйе - бұл қала мен табиғаттың өзара байланысын сипаттайтын жүйе. Қала тек ғимараттар мен жолдардан тұрмайды, ол сонымен қатар ауа, су, жасыл аймақтар, жануарлар мен адамдардың бірге өмір сүретін күрделі ортасының жиынтығы болып табылады. Урбоэкожүйенің мақсаты ретінде қаладағы табиғи ресурстарды тиімді пайдалану, қоршаған ортаны сақтау және адамдарға қолайлы өмір сүру жағдайын қалыптастыруды жатқызуымызға болады. Мысалы, саябақтар мен жасыл белдеулер ауаны тазартып, температураны реттейді, қоғамдық көліктің экологиялық түрлері (электробустар, велосипед жолдары) ауаға зиянды қалдықтарды азайтады, ал қалдықтарды қайта өңдеу жүйесі табиғи ресурстарды үнемдеуге көмектеседі. XX ғасырдың басында қалалардың табиғи ортамен өзара әрекеттесуінің өзіндік ерекшеліктері бар екендігі анықталды. Қалалық қоршаған орта материалдардың, энергияның және адам ресурстарының жоғары шоғырланған аймақтарында өнеркәсіптік қалдықтардың көп көлемімен сипатталады. Бұл халықтың денсаулығы мен әл-ауқатына, сондай-ақ экологиялық қауіпсіздік пен еңбек өнімділігіне кері әсер етуі мүмкін.

Экономиканың, халықтың және олардың сұраныстары барлығы өзара байланыса отыра, уақыт өткен сайын ұлғайып, үлкен экологиялық мәселелерге алып келеді, олар келесілер:

1. Ауа сапасының төмендеуі.

2. Урбанизацияның экожүйелерге қысымы: табиғи экожүйелердің есебінен және ауыл шаруашылығы жерлері мен қалалық аумақтардың кеңеюі биоәртүрліліктің жоғалуына және табиғи кешендердің деградациясына әкелуі мүмкін.

3. Топырақтың бұзылуы нәтижесінде ландшафттардың жойылуына әкеліп соғады.

4. Табиғи ресурстардың сарқыла бастауы.

5. Қалалық аумақтардың микроклиматтарының өзгеруі.

6. Нәтижесінде халық денсаулығының нашарлауы [2].

Жалпы алғанда, бұл мәселелердің қалалық урбоэкожүйелер үшін салдары қаланың тұрақты дамуы, табиғи ресурстарды сақтау және қала тұрғындарының да, қоршаған ортаның да әл-ауқаты үшін экологиялық тепе-теңдікті сақтау қажеттілігінің маңыздылығын көрсетеді.

Қалалық урбоэкожүйелердің өз кезегінде классификациясы бар:

Сурет 1 Қалалық урбоэкожүйелердің классификациясы (Автор өзі құрастырған)

Қаланың урбоэкожүйелерін талдау әрі анықтау барысында географиялық және экологиялық мәселелеріне де мән беру қажет. Географиялық мәселері мынандай бағыттарды қамтуы мүмкін:

- ғимараттардың көп шоғырлануы, жасыл аумақтардың тығыз болмауы немесе мүлдем болмауы. Бұл дегеніміз халықтың демалу мүмкіндіктерін, қала ішіндегі ауа жағдайын шектейді;

- геологиялық және метеорологиялық мәселелер. Кейбір қалалар сейсмикалық немесе гидрометеорологиялық тәуекел бөліктер шеңберінде болуы мүмкін, бұл қала құрылысының инженерлік бөлігіне айрықша назар аударуды талап етеді;

- табиғи ресурстардың тапшылығы. Қаланың дамуы табиғи ресурстардың азаюына әкелуі мүмкін;

- көлік қолжетімділігі. Қалалардың географиялық тұрғысынан орналасуы, табиғи кедергілерге байланысты көлік қолжетімділігінде де мәселелер туындауы мүмкін.

Қазіргі таңдағы әлемдік көзқарас барысында дүние жүзінің ең ықпалды қалаларын зерттеудің тәжірибеге ұсынылған, нәтижеге негізделген әрі дамыған тәсілдерін қолданады. Осы тұста шетелдік тәжірибелер нәтижелеріне сүйенетін болсақ, барлық зерттелген шетелдік тәжірибелерді ресми және бейресми деп бөліп қарастыра аламыз. Ресми тәжірибелер қала әкімшілігінің ықпалымен тұрғындардың белсенді әрі әділ қатысуын білдіреді.

Ал енді Қазақстан қалалары даму процесінде мынадай қиындықтарға тап болады:

- көптеген қалаларды қала құрылысын жоспарлаудағы моноцентрлік тәсіл. Бұл дегеніміз қала орталығына шамадан тыс жүктеме түсіреді. Астана және Алматы сияқты үлкен қалаларда ғана қоғамдық кеңістіктерді дамыту жобалары жүзеге асырылады;

- ірі қалалардағы кептелістер және автокөліктер санының артуы. Соңғы бес жылда республикамызда тіркелген жеңіл автокөліктердің саны 2,5 миллионнан өсті. Ал мұндай жүктемені қаланың қолданыстағы жол желісі әрең көтереді;

- велосипед инфрақұрылымының дұрыс дамымауы немесе болмауы. Қазақстанда тек екі қалада (Астана, Алматы) велоинфрақұрылым жүйесі дамыған. Көлік және коммуникациялар ғылыми-зерттеу институтының мәліметі бойынша, Алматы мен Астана тұрғындарының саяхатының тек 1%-ы велосипедпен жүзеге асырылады екен;

- дамымаған қалалық қоғамдық көлік жүйесі. Қазақстан қалаларында (Астана мен Алматыдан басқа) қоғамдық көліктің артықшылық мәртебесі жоқтың қасы, тозған автобус паркі, нақты кесте жоқ ескірген аялдамалар пайдаланылады;

- жинақталған қатты қалдықтар көлемінің ұлғаюы және қалдықтарды өңдейтін зауыттардың болмауы. Қазіргі таңда елімізде қатты тұрмыстық қалдықтардың қайта өңделетін бөлігі аз ғана. Тиісінше, қалған қалдықтар көму үшін полигондарға тасымалданады[3].

Урбоэкожүйелік қызметтер – қала тұрғындарына қолайлы өмір сүру ортасын қалыптастыруға көмектесетін табиғи және жасанды экожүйелердің кешенді функциялары. Бұл қызметтер қалалық ортада табиғи экожүйелер мен жасанды инфрақұрылымның үйлесімді жұмыс істеуін қамтамасыз ететін процестер мен функциялар жиынтығы. Олар қалалардың экологиялық тұрақтылығын сақтауға, тұрғындардың өмір сүру сапасын жақсартуға және қоршаған ортаға келтірілетін зиянды азайтуға негізделген. Негізгі урбоэкожүйелік қызметтер:

1. Ресурстық қызметтер:

○ Қалаға таза ауыз су, оттегі және табиғи ресурстарды қамтамасыз ете отырып, дұрыс пайдалану;

○ Жергілікті ауыл шаруашылығына қолайлы жағдай жасау.

2. Реттеуші қызметтер:

○ Ауаның сапасын жақсарту (ағаштар мен жасыл белдеулер көмірқышқыл газын сіңіріп, оттегі бөледі);

○ Қалалық климатты реттеу (саябақтар мен су айдындары ыстық күндері салқындату әсерін береді);

○ Шаң мен шуды сіңіру (жасыл белдеулер шуды азайтып, ауаны тазартады).

3. Экологиялық қауіпсіздік:

○ Су тасқындарының алдын алу (өзендер, жасанды су қоймалары мен дренаж жүйелері суды реттейді);

○ Қалдықтарды қайта өңдеу және экожүйенің өздігінен тазару мүмкіндігін сақтау.

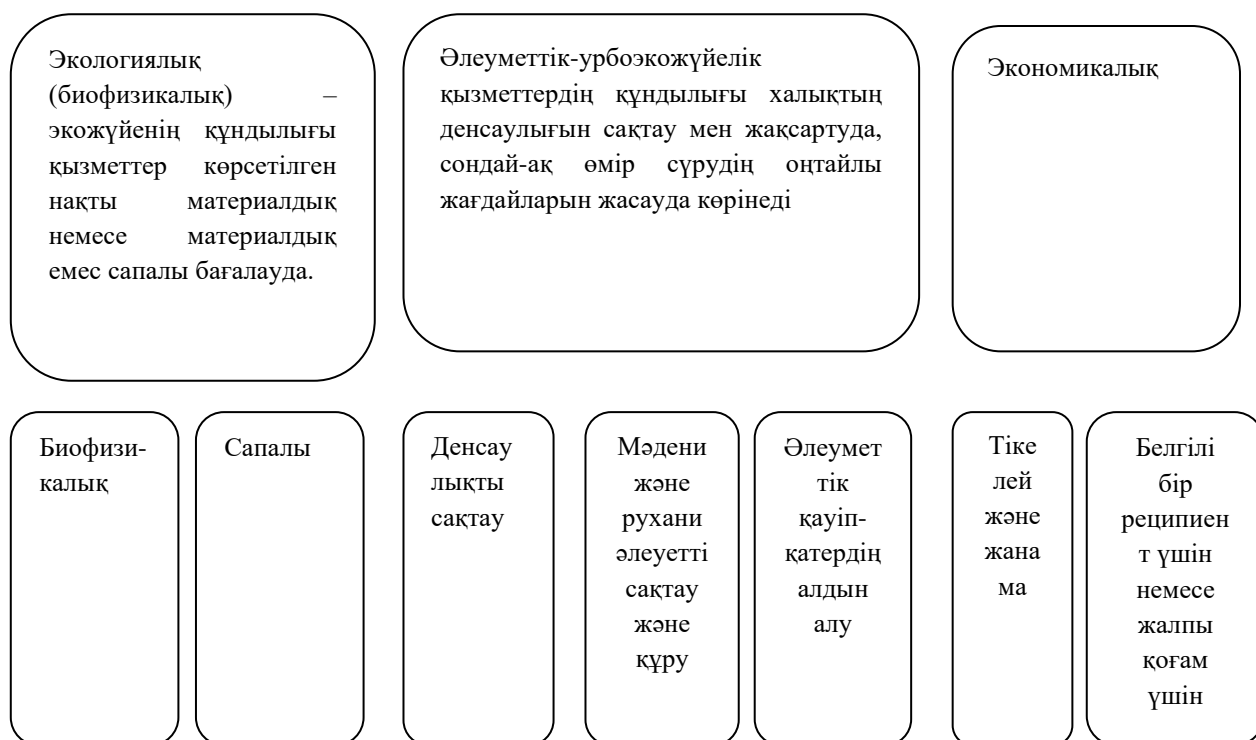
4. Рекреациялық және мәдени қызметтер:

- Қала тұрғындары үшін саябақтар, ботаникалық бақтар, демалыс аймақтарын көбейту;
- Табиғи ландшафттар мен тарихи-мәдени ескерткіштерді сақтау.

5. Әлеуметтік және денсаулық сақтау қызметтері:

- Қаладағы экологиялық жағдайдың халық денсаулығына әсерін төмендету;
- Жасыл аймақтардың психологиялық және физикалық денсаулыққа оң әсер етуі.

Урбанизацияның заманауи жаһандық процестеріне байланысты қалалар жер шарының ең серпінді өзгертін аумақтарының біріне айналууда. Адам белсенділігімен қатты өзгертілген қалалық орта жаңа экожүйелердің – урбоэкожүйелердің (қаланың әкімшілік шекаралары ішіндегі аумақты және қала маңындағы байланыс аймағының аумағын қамтитын, қазіргі уақытта бұл аумақтар қалалық округтердің құрамына кіреді) қалыптасуы туралы айтуға мүмкіндік береді. Урбанизацияның барлық үдемелі процестерінің әсерінен қалалар проблемаларға тап болады, қалалық ортаның жай-күйіне халықтың наразылығы артады. Осы тұрғыда урбоэкожүйелік қызметтерді бағалау жоспарлау мен шешімдер қабылдау үшін сапалы және сандық ақпарат бере алады.

Сурет 2 Урбоэкожүйелік қызметтердің құндылық түрлері

Урбоэкожүйелік қызметтердің маңыздылығы күн өткен сайын артуда. Әлемдік ғалымдар қалалардағы экологиялық тұрақтылықты сақтап қалу мақсатында түрле бағыттағы жобаларды ұсынуда. Бұл интеграцияланған жобалар тек белгілі-бір аумаққа ғана емес, тұтас жер шарына ортақ болуда. Классификациялар бойынша нақтыланған жобалар мен стратегиялық ұсыныстар үнемі қолдауға ие болып, жүзеге асырылуда.

Іске асырудың негізгі бағыттары мен мысалдары:

Кесте 1 Урбоэкожүйелік қызметтердің әлемдік тәжірибелері (Автор өзі құрастырған)

№	Урбоэкожүйелік қызметтер салалары	Мемлекеттер	Жобалар
1	<i>Жасыл инфрақұрылым және биоклиматты жоспарлау</i>	АҚШ (Нью-Йорк)	"MillionTreesNYC" бағдарламасы 1 миллион ағаш отырғызуға бағытталған, бұл "жылу аралының" әсерін азайтады, ауа сапасын жақсартады және биоәртүрлілікті арттырады.

		Германия (Гамбург)	"Grünes Netz" жобасы (жасыл желі) экологиялық дәліздер құра отырып, қалалық саябақтар мен табиғи аймақтарды байланыстыруға негізделген.
		Сингапур	Ғимараттарды тік көгалдандыруды және су экожүйелерін қалалық ортаға біріктіруді қамтитын "бақтағы қала" жобасы.
2	<i>Суды басқару және климаттың өзгеруіне бейімделу</i>	Нидерланды (Роттердам)	су тасқынынан қорғауға ғана емес, сонымен қатар қоғамдық кеңістік ретінде қызмет ететін "ақылды" жағалауларды пайдалану.
		Қытай (Шэньчжэнь, Ухань)	су тасқыны қаупін азайта отырып, судың табиғи түрде топыраққа сіңуіне мүмкіндік беретін "сіңіргіш қала" бағдарламасы
		Дания (Копенгаген)	жаңбыр суын басқару және су тасқынының алдын алу үшін "көк және жасыл дәліздерді" енгізу.
3	<i>Жаңартылатын энергия және шығарындыларды азайту</i>	Швеция (Стокгольм)	хаммарбю Шестауд ауданы бір экожүйеде жаңартылатын энергия көздерін, қайта өңдеуді және суды тазарту жүйесін пайдаланады.
		Германия (Фрайбург)	күн энергиясы, төмен көміртекті көлік және энергияны үнемдейтін ғимараттары бар "жасыл қала"
4	<i>Қалалық агроэкология және тұрақты азық-түлік</i>	Франция (Париж)	қалалық ауыл шаруашылығын дамытуға, ғимараттардың шатырлары мен қабырғаларында фермалар құруға бағытталған "Parisculteurs" жобасы.
		Канада (Монреаль)	азық-түлік қауіпсіздігі стратегиясының бөлігі ретінде қалалық фермалар мен қоғамдық бақтар.
5	<i>Денсаулық пен әлеуметтік тұрақтылыққа арналған экожүйелік қызметтер</i>	Жапония (Токио)	психикалық және физикалық денсаулықты жақсарту үшін "орман шомылуын" (шинрин-йоку) дамыту.
		Аустралия (Мельбурн)	стрессті азайту және тұрғындардың жайлылығын арттыру үшін қаладағы ағаштардың санын көбейтетін "қалалық орман Стратегиясы" жобасы.

Урбоэкожүйелік қызметтер қалалардағы тұрғындардың түрлі бағыттар негізінде экологиялық тұрақтылықты сақтауға, қалалық инфрақұрылымды дамыту арасындағы байланысқа негізделген. Урбоэкожүйе – бұл қалалардың табиғи және антропогендік факторларының өзара әрекеттесуін сипаттайтын күрделі жүйе жиынтығы. Әлемдік тәжірибелер көрсеткендей, экожүйелік тұрақтылыққа қол жеткізу үшін жасыл инфрақұрылым, тиімді көлік жүйелері, су ресурстарын басқару және қалдықтарды қайта өңдеу мәселелеріне көңіл бөлуіміз қажет.

Әлемдік тәжірибелерге назар аудару барысында, урбанизация деңгейінің Қазақстан қалаларында, әсіресе еліміздің негізгі мегополистік орталығы Астана қаласында дамуын алға тарта аламыз. Қазіргі таңда Қазақстанның урбанизация деңгейі – шамамен 61% Яғни, ел халқының 60%-дан астамы қалаларда, ал қалған 40%-ы ауылдық жерлерде тұрады. Қазақстандағы ең ірі қалалары: Алматы, Астана, Шымкент, Ақтөбе, Қарағанды. Қазақстан қалаларындағы қазіргі инфрақұрылымның дамуы, қала тұрғындарының өсуі мен экологиялық тұрақтылықты сақтау негізгі жолға қойылуда.

Еліміздегі урбанизация әрі қалалардағы экологиялық мәселелерді шешу әрі жақсарту мақсатында көптеген бағдарламалар құрастырылған. Солардың бірегейлеріне тоқтала өтсек:

- Ecosen – қалдықтарды кәдеге жарату мәселесі бойынша. Ол адамдарға қайта өңдеуге болатын заттарды қайта өңдеу нүктелерін көрсетіп, қалдықтарды сұрыптауды түсінуге көмектеседі. Алдағы екі жылда Қазақстанның басқа қалаларында нарыққа шығуды мақсат етіп отыр екен;

- Қазақстан Республикасының Президенті Қасым-Жомарт Тоқаев 2021 жылғы 26 қаңтардағы Үкіметтің кеңейтілген отырысында Қазақстан Республикасының Экология, геология және табиғи ресурстар министрлігіне 2021-2025 жылдарға арналған «Жасыл

Қазақстан» ұлттық жобасын әзірлеу туралы тапсырма берді. Ол төрт негізгі бағытты қамтиды: «Таза Қазақстан», «Үнемді Қазақстан», «Табиғат», «Болашақтың экологиясы»;

- Экологиялық саясат Қазақстан-2050 стратегиясына сәйкес құрылады. 2013 жылы Қазақстан Республикасының «Жасыл экономикаға» көшуі жөніндегі тұжырымдаманы қабылдау жолымен еліміздің дамуындағы жаңа бағыт болды. Тұжырымдама 8 бағыт бойынша іске асырылады: су ресурстарын орнықты пайдалану, орнықты және өнімділігі жоғары ауыл шаруашылығын дамыту, энергия үнемдеу және энергия тиімділігін арттыру, электр энергетикасын дамыту, қалдықтарды басқару жүйесі, ауаның ластануын азайту, экожүйелерді сақтау және тиімді басқару және экологиялық мәдениетті қалыптастыру [4].

Қорытындылай келе, мақалада урбоэкожүйелік қызметтер қалалардың тұрақты дамуы мен тұрғындардың өмір сапасын жақсартуда маңызды рөл атқаратыны айтылды. Зерттеу барысында урбанизацияның қоршаған ортаға әсері және экологиялық тұрақтылықты қамтамасыз ету жолдары қарастырылды. Әлемдік тәжірибе көрсеткендей, урбоэкожүйелік модельдерді бейімдеу арқылы қала тұрғындарының өмір сапасын жақсарту мен табиғи ресурстарды тиімді пайдалану мүмкіндіктері қарастырылған. Денсаулық сақтауға бағытталған урбоэкожүйелік қызметтер қалалардың тұрақты дамуына ықпал ететін маңызды құрал болып табылады.

Қолданылған әдебиеттер тізімі

1. Бобылев С.Н., Кудрявцева О.В., Соловьева С.В. Индикаторы устойчивого развития для городов // Статья. – 2014.
2. Вилков С.С. Роль урбоэкологии в развитии городских территорий // Статья 2022. — № 133 — С. 93-94.
3. Кошербаева А.Б. Анализ развития городов Казахстана в свете управляемой урбанизации // Статья. Астана – 2018.
4. Национальный проект «Зеленый Казахстан» 2021-2025г. (Электрондық ресурс) URL: <https://adilet.zan.kz/rus/docs/P2100000731> (қаралған күні: 27.03.2025).

ӘӨЖ 39.01.94

ҚАЗАҚСТАННЫҢ ДАЛА ЗОНАСЫНЫҢ ЕРЕКШЕ ҚОРҒАЛАТЫН ТАБИҒИ АУМАҚТАРЫНЫҢ БИОӘРТҮРЛІЛІГІН КЕҢІСТІК ТАЛДАУ

Токбаева Алия Ерлановна

aliozweet@gmail.com

Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университетінің 4-курс студенті, Астана қаласы, Қазақстан.

Ғылыми жетекші - Зинабдин Н.Б.

Кіріспе

Қазіргі таңда биоәртүрлілікті сақтау жаһандық экологиялық мәселелердің бірі ретінде танылып отыр. Ғылыми зерттеулер көрсеткендей, биологиялық әртүрліліктің жоғары деңгейі экожүйелердің тұрақтылығын арттырып, климаттық өзгерістер мен антропогендік факторларға қарсы тұру қабілетін күшейтеді [1]. Алайда, антропогендік қысымның, жерді пайдаланудың және климаттың өзгеруінің әсерінен көптеген аймақтарда биоәртүрлілік қарқынды төмендеуде [2]. Осыған байланысты биологиялық әртүрлілікті сақтау, экожүйелердің қызметін қолдау және сирек түрлердің жойылуын болдырмау үшін нақты шаралар қажет.

Табиғи кешендер биомдарының табиғи таксономиялық әртүрлілігін зерттеуде биологиялық әртүрліліктің ең көп шоғырланған жері және оның маңызды элементтерінің